

A GÖRÖG PARTICIPIUMOK LATINRA FORDÍTÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI

SOLTÉSZ MÁRK

1. Bevezető

A participium igéből képzett melléknév, azaz melléknévi igenév. Már elnevezésében (görögül *μετοχή* = részvétel) is kifejezésre juttatja kettős természetét: részesedik (ezért latinul participium = *partem capiens*) mind az igének, mind a melléknévnek a tulajdonságaiban: melléknéviileg fejezi ki a cselekvést.

A participiumnak az igehez hasonlóan van:

- *genusa*, azaz lehet *activ*, *medialis* és *passiv* alakja,
- a cselekvés különböző állapotainak, így befejezetlen (azaz folyamatában fel-fogott), befejezett és beálló állapotainak jelölésére a participiumnak különböző (*imperfecta*, *perfecta* és *instans*) *actio*jú alakjai lehetnek,
- a *participia activi* és *deponentis* mellett olyan esetek használatosak, mint a megfelelő személyragos igealakok után, állhat mellettük tárgy, illetve megfelelő igevonzat (de, mint később látni fogjuk, ez a lehetőség csak a történeti nyelvfejlődés során válik teljesen kihasználttá!),
- a participiumok mellett állhat közelebbi meghatározásként *adverbium*.
- az *ív* hozzáadásával az ógörögben *modális* színezetet is kaphat.

A participium az igtől eltérően (hasonlóan az *infinitivushoz*) önmagában nem fejez ki időt, hanem a mondatnak a participiummal összekötött állítmánya (a *verbum finitum*) mutatja csak az időt, melyben a participium által kifejezett cselekvés történik. Bármely *actio*jú participium tehát kifejezhet jelenben, múltban és jövőben való cselekvést, azaz mindegyik participium mindegyik időalakokkal köthető. (Éppen ezért nagyon helytelen és megtévesztő a nyugati szakirodalomban a participiumnak jelen-múlt-jövő *idővel* való megnevezése - pl. *present-past-future participle*, *participle présent-passé*, *Partizip Präsens* stb. Sokkal helyesebb a participium *imperfectum* elnevezés, melyet az alábbi példák is igazolnak: *Video fratrem epistulam scribentem*. - *Vidi fratrem epistulam scribentem*. - *Videbo fratrem epistulam scribentem*. - A participium *imperfectum* a példáinkban jelenben, múltban és jövőben bekövetkező cselekvést jelöl. Hasonlóképpen a participium *perfectum* esetében: *Video epistulam a fratre scriptam*. - *Vidi epistulam a fratre scriptam*. - *Videbo*

epistulam a fratre scriptam. A példáinkon láthatjuk, hogy mennyire helytelen a participium praesens és praeteritum elnevezés.)

A participium melléknév voltát mutatják a következők:

- Mint melléknévnek, három neme van: masc., fem. és neutr.
- Ugyanolyan declinatio-ja van, mint a melléknévnek.
- Használatát illetően megjegyzendő, hogy – éppúgy, mint a melléknév - önállóan csak ritkán fordul elő, inkább főnév mellett áll, mellyel nemben, számban és esetben szintén megegyezik.

Míg azonban a melléknév tulajdonságot fejez ki, a participium cselekvő vagy szenvedő állapotot (a görög nyelvben az activ és passiv igenem mellett a medialis is megtalálható – mindez a participiumokra is vonatkozik).

A participiumnak az igéhez és a melléknévhez hasonlóan van száma, azaz numerusa.

Ha megnézzük, hogy a fenti lehetőségek alapján a görög és a latin nyelvben ténylegesen milyen participiumok vannak meg, jelentős eltéréseket találunk:

Az ógörög és a latin nyelv participium-rendszere

		Activum	Medium	Passivum
Imperfectum	Gör.	παιδευων	παιδευομενος	
	Lat.	educans		
Perfectum	Gör.	πεπαιδευκως	πεπαιδευμενος	
Instans aoristi	Gör.	παιδευσας	παιδευσαμενος	παιδευθεις
Perfectum	Lat.			educatus
Instans futuri	Gör.	παιδευσων	παιδευσομενος	παιδευθησομενος
Instans	Lat.	educaturus		educandus

1. táblázat

Az ógörög nyelvben minden genusban minden actióban van participium, így egy szabályos görög ige (elvileg) mind a tizenkét participiumot tudja képezni, mivel az instans actio fel van osztva futurumra és aoristosra. (Bár ez valójában csak tíz különböző alak, mivel az imperfecta és perfecta actióban nincs külön medium és passivum, itt medio-passzív alakról beszélünk, ezeket a megegyező alakokat aláhúzással jelöltük.) Ezzel szemben a latinban (az álszenvedő igtől eltekintve) ennél szinte összehasonlíthatatlanul kevesebb participiumot találunk.

lunk, csak az *activ part. imp.*, a *passiv part. perf.* és az *activ ill. passiv part. inst.* van meg, ez a négy alak.

2. A görög participium latinra fordításának kérdései

Az 1. táblázatból látható, hogy bizonyos participiumok a latinban hiányoznak. A latinra való fordításban így egyes görög formák participiummal való fordítása nehézségbe ütközik azért, mert a megfelelő *genusú* és *actiójú* participium a latinban nincs meg. Ilyenkor a fordítónak más kifejezésmódokat kell keresnie, melyekkel a latinban meg nem lévő participiumok hiányát áthidalhatja. Különösen két fontos participium hiánya okoz problémát, érdemes ezekkel külön-külön részletesen is foglalkoznunk.

a) A participium imperfectum passivi funkcióinak kifejezése a következő módon lehetséges¹:

- *Dum* vagy *cum* kötőszóval (vagy vonatkozó névmással) bevezetett mellékmonddal
- Gerundivumos szerkezettel
- Participium perfectum passivivel, logicum jellegű használatuk esetén

b) A participium perfectum activi funkcióinak kifejezése a következő módon lehetséges:

- Az aktív szerkezet passzívvá való átalakításával (ilyenkor a participium coniunctum helyébe is ablativus absolutus kerül - ezért olyan gyakori és közkedvelt ez a szerkezet a latinban)
- *Cum* vagy *postquam* kötőszóval (vagy vonatkozó névmással) bevezetett mellékmonddal
- Aktív igének hasonló jelentésű deponenssel való felcserélésével

3. A vizsgálat

Platón Timaios c. műve a görög filozófiai szövegek közül az egyik legismertebb munka, s az a tény, hogy mind Cicero a Kr. e. I. században, mind

¹ A hiányzó görög participium-funkciók latin kifejezésének rendszerezésében a következő kézikönyvekre támaszkodtunk: J. B. Greenough et al. (ed.): New Latin Grammar, Aristide D. Caratzas, Publisher, New Rochelle, New York, 309–315. és P. Mayer Erika – Tóttóssy Csaba: Latin mondatban és stílisztika, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1994. 144–163. A példák között nemcsak görögből való fordítások vannak, hanem olyan eredeti latin szövegek is, ahol a hiányzó participiumot pótolja a körülírás.

Calcidius a Kr. u. IV. században lefordította latin nyelvre, a mű olvasottságát mutatja. Franz Blatt a Madvig-kongresszuson² előadásában egy rövid, néhány mondatos kiragadott részlet³ hoz a Timaios eredeti görög szövegéből, s melléállítja ugyanezen szövegrészlet cicerói és calcidiusi latin fordítását, s arra a következtetésre jut, hogy a latin nyelvben Cicero idejében még nem volt meg a participium alkalmazásának az a hajlékonysága, amelyre később, a görög tudós szövegek fordításainak hatására tett szert, mivel a IV. sz-i szövegben 12 olyan participiumot talál, amely nincs meg a cicerói fordításban. Ez a megállapítás nem teljesen egyeztethető össze Marouzeau nézetével, miszerint Cicero a participiumot a mellékmondatokkal arányosan váltakozva használja⁴, s a késői latin szerzők participium-használata már túlhaltott, a görög formáknak néha már szolgálai utánzását mutatja. Ebből kiindulva vizsgáltuk meg alaposabban a Blatt által kiválasztott részletet, s egy lényegesen hosszabb szöveg⁵ vizsgálata alapján vetettük össze a két latin szöveg participium-használatát, s ebből vontuk le a következtetéseinket. A következő módon jártunk el: a görög szöveget felosztottuk kb. egysoros egységekre, amely nagyjából egy tagmondatnak felel meg, s aláírtuk a két latin fordítás megfelelő helyeit. Itt-ott kisebb eltérések találhatók, főleg a fordítások eltérő központosása miatt. Néhol a latin szöveg kissé távolabb áll a görög eredetitől, itt be kellett iktatnunk "üres" sorokat, a latin nyelv helyét kipontozva, de ez egyértelműen látszik majd a szöveg tagolásából. Ezután aláhúzással jelöltük a latin szövegben az activ participium imperfectum eseteit, dőlt betűvel a passiv participium instans alakjait. Egy olyan genitivus absolutus szerkezet is van, amelyet a latin szöveg is abszolút konstrukcióval ad vissza, ezt vastagon szedtük. Fontos felhívunk a figyelmet arra, hogy az egymás alatti sorokban megjelölt szavak sok esetben nem egymás megfelelői, hanem csak véletlenül kerültek egymás alá⁶.

² A dolgozat szerzője 1999-ben "A klasszikus nyelvek hatása az angol participiumos szerkezetek használatára" címmel TDK dolgozatot készített - a dolgozat ötletét az 1954-ben Koppenhágában megtartott Madvig-kongresszus előadásai adták, amelyek között Franz Blatt Latin Influence on European Syntax c. tanulmánya is szerepel.

³ Plato, Timaios, 27D ff.

⁴ I. Borzsák 1942. 44.

⁵ Plato Timaios, 27D-34C, Platón és Cicero nyelvéről és stílusáról egyébként I. Norden 1923, 104-113, 212-233.

⁶ A terjedelem korlátai miatt a részletes elemzést itt nem közöljük.

4. Következtetések: az aranykori és a késő császárkori latin nyelv participium-használatának összehasonlítása

	Platón	Cicero	Calcidius
Part. Imp. Act.	35	21	36
Participium Instans Passivi.		12	16
a participiumtól függő bővítmények száma átlagosan		0,8 (0-4)	1,5 (0-7)
a participiumtól függő bővítmények alárendeltségi foka átlagosan		1,5 (1-3)	1,8 (1-5)

2. táblázat

Jól megfigyelhető, hogy míg a cicerói fordításban csak 21 act.part.imp-ot találunk, a calcidiusi szövegben 36-ot, a pass.part.inst-ból Cicerónál 12-t, Calcidiusnál 16-ot, így Blatt megállapítása annyiból igaznak mondható, hogy a participium használata a kései latin nyelvben sokkal rugalmasabbá vált. Ez vonatkozik a participiumtól függő bővítmények számára és az alárendeltség fokára is: Calcidius mindkettőben jelentősen vezet. Lássunk erre néhány példát:

Platón

τί τὸ ὄν αἰεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν αἰεί, ὄν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσῃ μετὰ λόγου περιληπτόν, αἰεί κατὰ ταῦτα ὄν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστόν. γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν.

Cicero

quid est, quod semper sit neque ullum habeat ortum, et quod gignatur nec umquam sit? Quorum alterum intelligentia et ratione comprehenditur, quod unum atque idem semper est; alterum, quod adfert opinionem sensus rationis expers, quod opinabile est, id gignitur et interit nec umquam esse vere potest

Calcidius

quid sit quod semper est, carens generatione, quid item quod gignitur nec est semper, alterum intellectu perceptibile ductu et investigatione rationis, semper idem, porro alterum opinione cum inrationabili sensu opinabile proptereaque totum incertum, nascens et occidens neque umquam in *existendi* condicione constanti et rata perseverans.

Calcidius szövegében öt olyan participium található (*carens*, *nascens*, *occidens*, *constanti perseverans*), amely Cicero fordításából hiányzik, a *carens*-től még egy bővítmény (*generatione*) is függ (ablativus inopiae), a *perseverans* attributum praedicativumként használt participium coniunctumtól pedig egy komplex konstrukció: egy időhatározó (*neque umquam*) és egy összetett állapothatározó – a szintagma alaptagja az *in condicione*, amelynek birtokos jelzője az *existendi*, minőségjelzői pedig a *constanti* és a *rata*:

carens

generatione

perseverans

neque umquam

in condicione

existendi

constanti et rata

Megfigyelhetjük, hogy ugyanabban a szintagmában két participium is található: maga a szintagma alaptagja (*perseverans*) és egy jelzőként használt participium (*constanti*), amely csak az alaptag bővítményének a bővítménye.

ὅτου μὲν οὖν ἂν ὁ
δημιουργὸς πρὸς τὸ
κατὰ ταῦτα ἔχον
βλέπων ἀεί, τοιού-
τω τινὶ προσχρώμε-
νος παραδείγματι, τὴν
ιδεάν καὶ δύνανιν
αὐτοῦ ἀπεργάζεται,
καλὸν ἐξ ἀνάγκης
οὕτως ἀποτελεῖσθαι
πάν· οὐ δ' ἂν εἰς
γεγονός, γεννητῷ πα-
ραδείγματι προσχρώ-
μενος, οὐ καλόν.

quocirca si is, qui
aliquod munus effi-
cere molitur, eam
speciem, quae semper
eadem est, intuebitur
atque id sibi proponet
exemplar, praeclarum
opus efficiat necesse
est; sin autem eam,
quae gignitur, num-
quam illam, quam
expetet, pulchritudi-
nem consequetur.

operi porro fortunam
dat opifex suus; quip-
pe ad immortalis qui-
dem et in statu genuino
persistentis exempli
similitudinem atque
aemulationem formans
operis effigiem hones-
tum efficiat simu-
lacrum necesse est, at
vero ad nativum res-
piciens generatumque
contemplans minime
decorum.

Calcidius szövegében négy olyan participium található (*persistentis, formans, respiciens, contemplans*), amely Cicero fordításából hiányzik. Mind-egyiknek van bővítménye is:

respiciens

ad nativum

contemplans

generatum

formans

similitudinem atque aemulationem

exempli

persistentis

ad immortalis

in statu genuino

Calcidiusnál itt a part. egy öt szinten alárendelt szintagma alaptagja - a császárkori latinban a participium láthatóan igen rugalmasan alkalmazható.

βουληθεῖς γάρ ὁ θε-
ὸς ἀγαθὰ μὲν πάν-
τα, φλαῦρον δὲ μη-
δὲν εἶναι κατὰ δύνα-
μιν. οὕτω δὴ πᾶν
ὅσον ἦν ὁρατὸν πα-
ραλαβὼν οὐχ ἡσυχί-
αν ἄγον ἀλλὰ κι-
νούμενον πλημμε-
λῶς καὶ ἀτάκτως.
εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγα-
γεν ἐκ τῆς ἀταξίας.
ἡγησάμενος ἐκεῖνο
τούτου πάντως ἁ-
μεινον.

Nam cum constituis-
set deus bonis omni-
bus explere mundum,
mali nihil admiscere,
quoad natura pate-
retur, quicquid erat,
quod in *cernendi* sen-
sum caderet, id sibi
adsumpsit non tran-
quillum et quietum,
sed immoderate agita-
tum et fluitans, idque
ex inordinato in or-
dinem adduxit; hoc
enim iudicabat esse
praestantius.

Volens siquidem deus
bona quidem omnia
provenire, mali porro
nullius, prout eorum
quae nascuntur natura
fert, relinqui propagi-
nem, omne visibile cor-
poreumque motu im-
portuno fluctuans ne-
que umquam quie-
scens ex inordinata ia-
ctatione redegit in or-
dinem sciens ordina-
torum fortunam con-
fusus inordinatisque
praestare

Calcidiusnál ebben a szövegrészletben négy participium található (*volens, fluctuans, quiescens, sciens*), míg Cicerónál csak kettő (*fluitans, praestantius*). Megfigyelhetjük, hogy ezek nem mindig egymás megfelelői: a görög *βουλῆθεῖς* medio-passzív (deponens) participium aoristi alakot Calcidius a *volens* participiummal adja vissza (a görög szöveg jelentése alapján ide a *volo* ige participium *perfectum* activi alakja kellene (= *cum voluit*), a participium *imperfectum* activi alkalmazásakor kissé módosul a mondat értelme: a *βουλῆθεῖς – ἤγαγεν* viszonyában található előidejűség a *volens – redegit* viszonyából hiányzik, de még mindig szerencsésebb, mint Cicero megoldása: *cum constituisset – adduxit* – itt megvan ugyan a görögben található előidejű előidejűség, viszont az egész mondat kissé nehezkessé, mesterkéltté válik – ez azon kevés esetek egyike, amikor Calcidius fordítása gördülékenyebb, mint Ciceróé, mert ezzel szemben ha tovább olvassuk a szöveget: a *ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον*. fordításaként a *hoc enim iudicabat esse praestantius* cicerói megoldás pontos, stílusában is megfelelő, míg ha megnézzük a későbbi fordítást: *sciens ordinatorum fortunam confusis inordinatisque praestare* – Calcidius (mint annyiszor) itt már magyarázza a görög szöveget, ahelyett, hogy (mint Cicero) fordítaná. Itt megfigyelhető, hogy a *ἡγησάμενος* görög medialis (deponens) participium aoristi alakot Calcidius a *sciens* participiummal adja vissza (a *volens*-hez hasonlóan elvész az előidejűség, de ez nem értelemzavaró) – Cicero *iudicabat* megoldása értelmileg megfelelőbb, csak nem participium. Viszont az *ἄμεινον* (*εἶvat*) fordításaként éppen Cicero alkalmaz participiumot (igaz, jelzői értelemben): *esse praestantius*, míg Calcidius az infinitívust (*praestare*) alkalmazza. Ugyanabban a mondatban tehát mást és mást fordít participiummal Cicero illetve Calcidius.

Cicerónál is láthatunk példát arra, hogy a participiumtól bővítmény függ, igaz sokkal kevesebbszer, mint a későbbi fordításban. Blatt ezt pozitív folyamatnak tekinti. Ez a megállapítás azonban nekünk kissé sematikusnak látszik. A két latin fordítás összehasonlításából kitűnik, hogy Calcidius túlhajtja a participium alkalmazását a görög szöveg fordításában. Cicero stílusa arányos, rendezett, kiegyensúlyozott, műfordításán egyáltalán nem érződik az, hogy gondolatait eredetileg egy másik nyelven fogalmazták meg. Erre Calcidius is törekedett, fordításában nincsenek hibák, félreértések vagy indokolatlan hellelnevezések, de néha túl bonyolult, mesterkelt, főleg ha Platón és Cicero egyszerű és világos nyelvezete mellé állítjuk.

ὄντως δὲ οὐδέποτε
ὄν.

nec umquam esse vere
potest

neque umquam in
existendi condicione
constanti et rata
perseverans

Platón és Cicero klasszikus stílusának fölénye világosan kitűnik.

A görög τὸ ὄν – οὐκ ἔχον, τὸ γινόμενον, ὃν οὐδέποτε participium-párokat a latin nem azért nem participiummal fordítja, mert a létigének, a *habeo* és *fio* (vagy *gigno, orior*) igének nincs participiuma (ha nagyon akarná, valamiféle participiummal – pl. *existens, praesens* – pótolhatná a hiányzó *ens* alakot, Calcidius használja is a *carens* participiumot), hanem azért bontja fel a szerkezeteket *quod sit/est, neque habeat, quod gignitur/gignatur* mellékmondatokká, mert a pusztá (határozott névelő nélküli) participium alkalmazása a gondolatmenetet reménytelenül zavarossá, de legalábbis kétértelművé tenné. A görög nyelv hatása a latinra olyan erős sohasem volt, hogy a latin fordítók az *ille-illa-illud* mutató névmást névelői szerepben alkalmazzák – ilyen mértekű (a korabeli latin olvasóközönség számára valószínűleg érthetetlen és bizzar) szolgál fordításra csak nagyon tehetségtelen fordítók vállalkozhattak. Amikor az újlatin nyelvekben fokozatosan megjelent a határozott névelő, a helyzet a participiumok szempontjából is megváltozott, de ez már nem a latin nyelvtörténetre tartozó kérdés.

A hiányzó participiumok pótlására is számos példát találunk: az "*ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος*" fordításaként, vö. a latin "*ab aliquo temporis principatu*" illetve "*originem sortitus ex tempore*" próbálkozásokat.

A vizsgált szövegrészletben van egy olyan genitivus absolutus szerkezet, amelyet a latin is abszolút konstrukcióval ad vissza: a vastag betűvel kiemelt görög "*τούτου ὑπάρχοντος*", a latin következetesen ablativus absolutusnak fordít (mind Cicero, mind Calcidius fordításában "*hoc posito*"). A görög szövegben participium *imperfectum* activi található (*ὑπάρχοντος*), a szókapcsolat magyar jelentése kb. "ha ezt megengedjük/ elfogadjuk/ feltételezzük", a latin fordításban az eredeti értelem megőrzése érdekében a *pono* 3, *posui, positum* ige participium *imperfectum* passivi alakját kellene használni, ám ennek híján (vö. 1. táblázat) mind Cicero, mind Calcidius kénytelen az ablativus absolutusban a meglévő participium *perfectum* passivit használni (*posito*), kissé megváltoztatva a szókapcsolat értelmét: "ha (azaz miután) ezt megengedjük/elfogadjuk/ feltételezzük" - a perfecta actio előidejűsége a görög *ὑπάρχοντος* vagy *ὑπηγμένον* fejezné ki.

5. Konklúzió

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a latin nyelv történetében az aranykor és a késő császárkor között eltelt négy évszázad jelentős változásokat hozott a participium használata szempontjából, amely Cicero, illetve Calcidius műfordításán jól lemerhető. A vizsgálatunkban kimutatott különbségek már nem magyarázhatók pusztán azzal a ténnyel, hogy Cicero jobb fordító, mint Calcidius, s műfordításában kevésbé ragaszkodik a görög formák szolgai másolásához – hiszen ezt a törekvést a latin participiumnak (a göröghöz képest meglevő) alaki és használatbeli hiányosságai eleve korlátozzák. Calcidius participium-használata minden bizonnyal tükrözi a Kr. u. IV. századi latin nyelv-állapotot, s ez már világosan mutatja az átmenetet a középkori latin nyelv felé, amely az újlatin nyelvekben meglevő tendenciák csíráit is magában hordozza (pl. a névelő használata – ez önmagában is jelentősen megnöveli a participium alkalmazhatóságát, mint azt a Timaios első sorának részletes elemzésekor láttuk; továbbá a participium használata nemcsak a passzív perfectum igeidőkben az *esse* segédigével – mint a latinban, hanem a *habere* segédigével is az aktív és passzív imperfectum és perfectum igeidőkben egyaránt – mindezek az aktív és passzív participiumot az újlatin nyelvekben a latinban addig ismeretlen nyelvi formák kifejezésére is képessé teszik – de ehhez szükséges volt a participium használatának az a jelentős bővülése, amelyet már Cicero és Calcidius Timaios-fordításának egybevetésekor is megsejthettünk).

6. Hivatkozások

- Betz, W.: 'Lehnbildungen und der abendländische Sprachausgleich', (Paul u. Braunes *Beitr. z. Gesch. der Sprache u. Litt.* 67, (1944) 275–302.
- Blaise, A.: *A Handbook of Christian Latin Style, Morphology and Syntax*, Brepols, Belgium, 1994.
- Blatt, F.: 'Latin Influence on European Syntax', In: *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague [=TCLC]* 11. 33–69.
- 'Influence latine sur la syntaxe européenne', in: *TCLC* 11. 224–235
- Bornemann, E. - Risch E.: *Görög nyelvtan*, ford. Mayer Péter, Lexika, Bp. 1999.
- Borzsák, I.: 'A latin nyelv szelleme', *Parthenon-Tanulmányok* 3. [Bp.] 1942.
- Callaway, M. *The Absolute Participle in Anglo-Saxon*, Johns Hopkins diss. Baltimore, 1889. (Review)

- 'The Appositive Participle in Anglo-Saxon', *Publications of the Modern Language Association of America*, 16, 1901.
- Eklund, S.: *The Periphrastic, Completive and Finite Use of the Present Participle in Latin*, Uppsala, 1970.
- Greenough, J. B. et al. (ed.): *New Latin Grammar*, Aristide D. Caratzas, Publisher, New Rochelle, New York, 1988. 309–315.
- Hall, R. A.: 'Hungarian Grammar', In: *LANGUAGE Monograph* no. 21, 1944. p.10.
- Hammerich, L.L.: 'Germanistic Reflexions on Antique After-Effects on European Culture', In: *TCLC* 11.121–131.
- Hofmann, J.B. – Szantyr, A.: *Lateinische Syntax und Stilistik*, Verlag C.H.Beck, München, 1964. 383–395.
- Jespersen, O.: *A Modern English Grammar on Historical Principles* vols.II,III,IV,V,VII. Copenhagen – London, 1949.
- Growth and Structure of the English Language*, Oxford, 1946.
- Lerch, E.: *Historische französische Syntax* I–III Leipzig 1925.
- Marouzeau, J.: 'Un exemple de restauration syntaxique: le participe présent', In: *Quelques Aspects de la formation du Latin Littéraire*, Paris, Libraire C. Klincksieck, 1949. 153–159.
- Meiser, G.: *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1996. 226–228.
- Mugler, Ch.: *L'évolution des constructions participiales complexes en grec et en latin*, Paris, 1938.
- Norden, E.: *Die antike Kunstprosa vom VI. Jahrhundert v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance* Teubner, Leipzig-Berlin, 1923.
- Nykrog, P.: 'L'influence latine savante sur la syntaxe du français', In: *TCLC* 11. 89–115
- P. Mayer, E. – Tóttösy, Cs.: *Latin mondattan és stílusztika*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1994. 144–163.
- Quirk, R. et al., *A Grammar of Contemporary English*, Longman, London, 1985. 70–75, 876–883.
- Schwyzler, E.: *Genealogische und kulturelle Sprachverwandschaft* (Festgabe der Universität, Zürich 1914)
- Griechische Grammatik*, Verlag C.H.Beck, München, 1966. 384–409.
- Sørensen, K.: *Latin Influence on English Syntax*, In: *TCLC* 11.131–157.
- Velcsov Mártonné: 'Fordítási hibából archaizáló nyelvi eszköz', *Néprajz és Nyelvtudomány* X. (1966) 55–61. és klny. *Nyelvészeti dolgozatok*, 63. Szeged 1966.

van Winden, J. C. M.: 'Calcidius on Matter, His Doctrine and Sources, A Chapter in the History of Platonism', In: *Philosophia Antiqua*, A Series of Monographs on Ancient Philosophy, ed. by W. J. Verdenius and J. H. Waszink, Vol. IX, Leiden, E. J. Brill, 1959.

Szövegkiadások

Platonis dialogi secundum Thrasylli tetralogias dispositi ex recognitione C. F. Hermann, Vol. IV, MCMXI, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 332-337.

M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia, recognovit C. F. W. Mueller, Partis IV, Vol. III, MCMX, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 214-220.

Plato Latinus, ed. R. Klibansky, Vol. IV, Timaeus a Calcidio translatus commentarioque instructus, ed. J. H. Waszink, in aedibus Instituti Warburgiani, Londinii, MCMLXII